

PAZ-ANDRADE, UNHA VISIÓN INTEGRAL DE GALICIA

Xosé R. Barreiro Fernández

Unha das graves limitacións do galeguismo histórico foi a sistemática desatención que se lles prestou aos temas técnicos e económicos. Iso derivou dunha concepción idealista segundo a que a rexeneración de Galicia tiña que ser prioritariamente cultural.

Ninguén o expresou mellor que Vicente Risco cando afirmaba que un pobo vertebrado por unha cultura propia podería logo gañar todas batallas económicas e políticas.

Aínda no ano 1952 Xaime Illa Couto recoñecía que

[...] nos cincuenta anos andados deste século podemos contar que non foi publicada en Galicia, nin fóra dela, unha soia obra adicada ao estudo da súa economía. E agás os esgrevios traballos periodísticos de Lois Peña Novo [...] algúns recollidos nun ou dous libros, pódese dicir que ningunha publicación coñecemos na que se considerase siquera, con certa amplitude, o prantexamento cabal dos nosos problemas económicos.

Pois ben, Paz-Andrade foi unha selecta excepción.

Nesta breve comunicación intentarei explicar como á calor do novo galeguismo das Irmandades o mozo Valentín Paz-Andrade asume con carácter de imperativo categórico dúas responsabilidades ás que foi fiel toda a súa vida: a necesidade de investigar e divulgar os problemas da nosa economía e o gran proxecto de crear unha infraestrutura da comunicación nun país fragmentado por centos de xornais, fritos dun voluntarismo local, e afastados da responsabilidade prioritaria de facer país.

1. O NOVO DISCURSO DO GALEGUISMO

O 18 de maio de 1916 fundouse na Coruña a primeira Irmandade da Fala. O seu obxectivo prioritario era a defensa da cultura galega e moi especialmente da lingua. Era máis do mesmo.

Pero dez días despois, o 28 de maio de 1916, dous intelectuais novos, profesores da Universidade, Porteiro Garea e Peña Novo, fundan a Irmandade de Santiago. No discurso inaugural dinse cousas novas: sen renunciar á cultura galega nin á lingua, espiña dorsal da nosa identidade, por vez primeira contéplase unha

Galicia aberta ao mundo, disposta a competir economicamente en canto desaparezan os atrancos arancelarios que impón o Goberno de Madrid, unha Galicia que confía en si mesma e no seu destino. Aquel era un novo discurso, unha nova semántica e, sobre todo, unha nova ilusión para moitos mozos alí presentes, entre eles Valentín Paz-Andrade.

Sitúase este, dende o primeiro momento, na órbita de Porteiro e Peña Novo. Cando o 14 de novembro de 1917 publica no xornal *El Correo de Galicia* unha carta dirixida a Joaquín Fole del Villar, denuncia que os universitarios deserten do compromiso con Galicia como o fixeran xa os seus pais. Dez días despois Porteiro publica en *Suevia* (14 de outubro de 1917) un artigo que coincide, mesmo nas expresións, co de Paz-Andrade. Denuncia os universitarios chamándolles “nihilistas” e “langrán”. Esa sintonía revela un plan de mobilización do estudantado dirixido a crear o grupo da xuventude Nazionalista de Santiago, da que foi o primeiro presidente Paz-Andrade, e da que formaban parte Leandro Pita Romero, estudante moi protexido por Porteiro e Peña Novo que quixeron que os acompañara na visita a Cataluña, Manuel Miñones, Luís Pimentel, Xosé Posada Curros, Romero Cerdeiriña, Marcial Rodríguez e Romero Blanco, entre outros.

Aínda que a morte de Porteiro relentizou o proceso, Paz-Andrade prosegue na loita: participa o 26 de xaneiro de 1919 nun mitin, forma parte da II Asemblea Nazionalista celebrada en Santiago na que se toman dúas decisións nas que Paz-Andrade tivo moito que ver: a creación dunha Escola de Agricultura para Galicia e a constitución dunha Escola de xornalistas de Galicia. Os dous imperativos categóricos das responsabilidades de Valentín.

Participa, representando as Xuventudes Nazionalistas, con Víctor Casas e Manuel Antonio, na III Asemblea Nazionalista celebrada en Vigo en 1921. Foi elixido, con Cabanillas, Lustres Rivas e Rodríguez de Vicente para formar parte dunha “ponencia” que estudara o programa agrario.

Cando as Irmandades entran en crise e se esgazan (tema xa ben estudado polo profesor Xusto Beramendi), Paz-Andrade aínda que permanece no sector liderado por Risco, retírase da vangarda política.

2. OS DOUS COMPROMISOS DE PAZ-ANDRADE

As voltas e reviravoltas que dá a vida de cada un non merecen demasiado a atención. O que verdadeiramente importa e o que debe ser asumido pola Historia con maiúscula é a fidelidade aos compromisos contraídos co país. E niso Paz-Andrade dáunos un exemplo a imitar.

O 25 de xullo de 1922 cumpriuse un dos seus soños: a aparición do primeiro número do xornal *Galicia*. Despois do fracaso da experiencia do xornal *El Noroeste*, da Coruña, con capital catalán e coa intención política de acadar un deputado

nas eleccións de 1918, *Galicia* foi o intento máis serio de crear dende Galicia unha versión propia da realidade mundial, española e galega confiada a unha nómina de escritores, sen dúbida os máis destacados do país.

Fracasou o xornal, acosado pola Ditadura (especialmente polo gobernador militar de Pontevedra, Rodríguez del Barrio), retirado o apoio do cónsul honorario de Chile, Ernesto Cádiz Vargas, boicoteado pola CNET e incapaz de competir con *El Pueblo Gallego*, ao que traspasou, en certa maneira, as súas ilusións baixo a rúbrica de Johán Quinto.

Dende abril de 1927 era asesor da Sociedade de Armadores de Bouzas “La Marítima”. Nos anos corenta asumiu a dirección da revista *Industrias Pesqueras* e iso obrigouno a viaxar, a participar en congresos e a programar actividades no ramo da pesca. Foron aparecendo os seus libros *Producción y Fluctuación de las pesquerías* (1954); *Sistema económico de la pesca en Galicia* (Buenos Aires, 1955) e obras de maior empeño como *Galicia como tarea* (Buenos Aires, 1958); *La Marginación de Galicia* (1970) ou *El Capital como factor del desarrollo de Galicia* (1970).

Todas estas obras están escritas dende Galicia e a súa cultura e non teñen outro obxectivo que situar a nosa economía na cartografía do mundo alí onde nacen e se cruzan as grandes correntes que logo nos airean ou asolagan. Que Galicia sexa tamén un punto de referencia nesa escala mundial.

Engánanse os que entenden que a economía só ofrece magnitudes e que se constrúe aleatoriamente. Detrás de toda teoría económica hai unha filosofía, unha determinada concepción do home e da súa circunstancia. Cando certos economistas falan da “terra plana” como un inmenso mercado ou cando Boisier escribe con brutal sinceridade que “ser ciudadano de la Coca-Cola o de la Pepsi-Cola debería ser máis importante que ser ciudadano francés, inglés, español o portugués” están defendendo a concepción antropolóxica da persoa desterritorializada, sen ancoraxes culturais cunha terra e cunha historia.

Non foi esa a visión antropolóxica de Paz-Andrade cando escribe que “la adopción del modelo aplicable debe entenderse subordinado a la personalidad Geo-humana del complejo a tratar: el que forman la tierra y la gente” e neste marco deberá loitarse para transformar as estruturas, promover as capacidades, reverter os estrangulamentos, elevar os niveis e reaxustar os modelos. E todo isto, di Paz-Andrade, acompasado cos modelos educativos que tamén teñen que reflectir a nosa irrepensible realidade porque como dicía a UNESCO: “nada será máis desastroso para un pobo que a de ser preparado para unha vida que non poderá vivir”. Pensaba e escribía todo isto Valentín cando ter un Goberno propio parecía unha utopía. Hoxe xa o temos e servíranos para fixar o noso espazo no mundo e permitíranos seguir sendo cidadáns desta terra pequena, ás veces ingrata, pero nosa.